

Türkiye’de İslami Finans Enstrümanlarına Yeni Bir Model Önerisi: Karz-ı Hasen ve Robertson Gecikmesinin Finansman Kaynağı Olarak Kullanımı¹

ŞERİF CANBAY² & KEREM PİRALİ³

Geliş Tarihi: 15.11.2019 / Kabul Tarihi: 30.11.2019

Öz: İslam inancında faiz haramdır; dolayısıyla, Müslümanlar geleneksel bankacılık sistemine mesafeli dururlar. Bu duruş; İslami bankacılık, faizsiz bankacılık, katılım bankacılığı vb. isimler altında faaliyet gösteren, Müslümanların dini hassasiyetlerini dikkate alan ve atıl halde bulunan İslami fonları bünyelerine çekebilen alternatif finans kurumlarının doğuşuna zemin hazırlamıştır. İslami bankacılık, geleneksel bankacılığın yapmış olduğu faaliyetlerin çoğunu icra etmesinin yanı sıra, farklı fon kullandırma yöntemleri ile dikkatleri üzerine çeken bir finans sistemi olmaya devam etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de henüz yeterli uygulama alanı bulamamış ve yeteri kadar kurumsallaşamamış bir İslami bankacılık enstrümanı olan karz-ı hasenin nasıl kullanılabileceğini tartışmak; böylece, İslam dininin peygamberi olan Hz. Muhammed Mustafa’nın (sav) sünnetlerinden birini yaygınlaştırmaktır. Ayrıca, Müslümanların tok gözlülüğünü ve yardımseverliğini ve iktisat literatüründe Robertson Gecikmesi olarak bilinen süreyi İslami bankacılık için uygun bir finansman kaynağına çevirmek hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karz-ı Hasen, İslami Finans, Katılım Bankası, Robertson Gecikmesi

¹ Bu çalışma, 07-08 Aralık 2019 tarihlerinde düzenlenen International Congress of Islamic Economy, Finance and Ethics (ISEFE) kongresinde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

² Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, serifcanbay@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6141-7510

³ Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, kerempirali@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6007-1554

A New Model Proposal for the Islamic Financial Instruments in Turkey: The Use of Qardhul Hasan and Robertson Lag as a Source of Finance

Abstract: Usury is forbidden by religion in the Islamic faith; thus, Muslims are standoffish with the traditional banking system. It has led up to the emergence of alternative financial institutions, namely Islamic banking, interest-free banking or participation banking, etc. that take the religious sensitivities of Muslims into account and that can attract idle Islamic funds. Islamic banking catches attention with particular funding methods specific to it while conducting almost all financial instruments that the traditional banking system uses. The purpose of this study is to popularize the practice of qardhul hasan which is a sunnah of Holy Prophet Muhammed Mustafa (s.a.w.) which is uncommon or has not institutionalized in Turkey yet and to discuss how to use this practice as an appropriate financial instrument for Islamic banking. Moreover, it is aimed to transform the contentedness and charitableness of Muslims and the period, which is known as the Robertson Lag in economics literature into a source of finance suitable for Islamic banking.

Key Words: Qardhul Hasan, Islamic Finance, Participation Bank, Robertson Lag.

Giriş

Maddi karşılık beklemeksizin ihtiyaç sahibi birine aynı miktarınca geri almak üzere borç vermek suretiyle yardım etmek karz-ı hasen olarak tanımlanmıştır.⁴ Güzel borç anlamına gelen karz-ı hasen; finansman sağlama özelliği ile karz (borç), yardım etme yönüyle hasendir (güzeldir).⁵ Kur’an-ı Kerim’de birçok ayette ve Hz. Peygamber Muhammed Mustafa’nın (sav) hadislerinde karz-ı hasen teşvik edilmiş, “Allah’a (cc) borç vermek” şeklinde nitelendirilmiş, Müslümanlar için sadaka olarak verileden daha hayırlı olduğu bildirilmiştir.⁶

İktisatla ilgili konulara İslam dininin nazarıyla bakmanın genel adı olan İslami İktisat,⁷ İslami finans sektörünün gelişimine koşut olarak yazınsal boyutuyla da hızla gelişmektedir.⁸ Faizin haram kınıması, Allah’ın (cc) ve Peygamber’in (sav) faize savaş açtığı belirtilmiş olması,⁹ iktisat literatürünün en temel kavramlarından biri olan faizin İslami İktisat literatüründe nasıl şekillenmesi gerektiği yönünde ciddi çalışmalar doğurmuştur. İslami finans sektöründe uygulanma oranı oldukça kısıtlı olmasına rağmen karz-ı hasen, borç ilişkilerinin İslami sınırlar içinde, herhangi bir faiz ilişkisi kurmaksızın yürütülmesi adına çok faydalı bir yöntemdir.¹⁰

⁴ İshak Emin Aktepe, *Sorularla Katılım Bankacılığı*, İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2013, s. 19-20; Abdullah Talha Genç, *Türkiye’de Karz-ı Hasen Sandık Uygulamaları: Nitel Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 1; Osman Çelebi, “Karz-ı Hasen’in İhyasına Yönelik Bir Öneri: Karz-ı Hasen Finans Vakfı”, *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*, ed. Süleyman Kaya, Mücahit Özdemir & Abdullah Talha Genç, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019, s. 198.

⁵ Çelebi, “Karz-ı Hasen’in İhyasına Yönelik Bir Öneri: Karz-ı Hasen Finans Vakfı”, s. 202.

⁶ Genç, *Türkiye’de Karz-ı Hasen Sandık Uygulamaları*, s. 22-23.

⁷ Genç, s. 1.

⁸ Munawar Iqbal, “An Innovative Scheme for Classifying Literature in Islamic Economics and Finance”, *Journal of King Abdulaziz University-Islamic Economics*, 28 (2), 2015, s. 44.

⁹ Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Bakara Suresi, 278-279. Ayetler, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları / 86-A, 2005, s. 46.

¹⁰ Ahmet Özdemir, “Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 2012, s. 134-135.

Bu çalışmada, İslami finans çerçevesinde karz-ı hasenin Türkiye ve dünyadaki uygulamaları özetlenecek, katılım bankaları bünyesinde uygulaması oldukça sınırlı olan karz-ı hasenin kurumsallaşmasını ve yaygınlaşmasını engelleyen faktörler tartışılarak çözüm olarak yeni bir sistem önerilecektir. Gelirin elde edilmesi ile harcanması arasındaki süreyi ifade eden Robetson Gecikmesi kavramının finansman kaynağı olarak kullanımına dayanan bu sistemin işleyişi izah edildikten sonra, muhtemel fayda ve zorlukları tartışılacaktır. Yöntemin benimsenmesi ve günlük hayatta aktif olarak kullanılması halinde, katılım bankacılığını geleneksel bankacılığın önüne taşıyabilecek şekilde kurgulanmış olması, son derece hassas ve dikkatli uygulanmasını gerektirmektedir.

Karz-ı Hasen

Karz-ı hasenin kendine özgü nitelikleri vardır: zekatın aksine dini yönden bir zorunluluk, farz değildir, sünnettir; vakıf veya infak gibi hibe tarzında bir uygulama değildir, belirli bir dönem içerisinde geri ödenmesi öngörülür; diğer finansal yatırımlardan farklı olarak mukriz (borç veren) maddi bir getiri beklemez, mustakrize (borç alana) yapılmış bir yardım olarak sadece manevi bir getiri umulur.¹¹ Karz olarak verilen eşya, para veya gıda gibi harcanabilir veya tüketilebilir, sonra misliyle geri ödenebilir nitelikte olmalıdır. Araba veya makine gibi kullanıldıktan sonra tüketilmeksizin iadesi mümkün olan eşyalar karz olarak değerlendirilmez; zira, bu tür eşyaların borç verilmesinden kira kapsamında menfaat istenmesi caiz görülmüştür.¹²

Karz-ı hasen; Türkiye’de resmi ve gayriresmi çeşitli şekillerde uygulama alanı bulmasına¹³ rağmen katılım bankaları bünyesinde genele şamil bir uygulama alanı bulamamış, ilgili mevzuatta tanımlanmamış, yeterli kurumsal altyapısı oluştur-

¹¹ Seyed Kazem Sadr, “Qard Hasan Financing in Islamic Banks”, *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 6 (2), 2014, s. 8; Özdemir, “Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu”, s. 132.

¹² Aktepe, *Sorularla Katılım Bankacılığı*, s. 19-20.

¹³ Genç, *Türkiye’de Karz-ı Hasen Sandık Uygulamaları*, s. 2.

lamamış, münferit çabalarla ilerleyen bir görünüm arz etmektedir. Dünya örnekleri incelendiğinde de İslami bankalar bünyesinde yapılan tüm işlemler içinde karz-ı hasenin payı %1,53 gibi çok cüzi bir orandır.¹⁴ İslami bankaların karz-ı hasen uygulamaları genellikle kar amacı gütmeksizin ihtiyaç sahibi, düşük gelirli kişilere sosyal sorumluluk kapsamında mikrokredi sağlamak şeklindedir. Büyük hacimli ticari işlemlerin finansmanında karz-ı hasenin bir finansman yöntemi olarak kullanılmasını engelleyen de katılım bankalarının karz-ı hasen uygulamasından kar edememesidir.¹⁵ Bu çalışma, karz-ı hasenin geniş halk kitlelerince desteklenmesi halinde, mukrize ek bir maliyet doğurmayan, müstakrize geleneksel bankacılık sisteminden çok daha uygun koşullarla borçlanma imkanı sunan ve katılım bankaları için maliyet avantajına dayanarak uzun dönemde mutlak piyasa hakimiyeti vadeden bir sistem önermektedir.

Önerilen Sistemin İşleyişi

Karz-ı hasenin yaygınlaşmasını önleyen muhtemel sebeplerden üç tanesi bu çalışma kapsamında önerilen sistemle giderilmeye çalışılmıştır. Bunlar: (i) verilen borcun mukriz talep ettiğinde geri ödenmesinin garanti altına alınması,¹⁶ (ii) borç olarak verilenin gerçekten Allah’ın (cc) rızasına uygun bir iş için kullanıldığıının garanti altına alınması, başka bir deyişle, mukrizin manevi menfaat beklemesine engel teşkil edecek bir durumun var olmaması ve (iii) kurulması öngörülen karz-ı hasen havuzunda yeterli kaynağın bulunmaması halinde, Robertson Gecikmesi olarak adlandırılan sürenin bir finansman kaynağına dönüştürülmesidir. Önerilen sistem temel olarak bu üç sorunun ortadan kaldırılmasına odaklanmakta ve katılım bankalarının sisteme aracılık etmesini önermektedir.

¹⁴ IDB Group, Islamic Development Bank, The World Bank Group, *Global Report on Islamic Finance 2016: A Catalyst for Shared Prosperity?*, 2016, s. 69.

¹⁵ Mücahit Özdemir, “Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme”, *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*, ed. Süleyman Kaya, Mücahit Özdemir & Abdullah Talha Genç, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019, s. 51.

¹⁶ Özdemir, “Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu”, s. 138.

Katılım bankacılığı sistemi, bankacılık sisteminin tümünde uygulanan ve sıkı denetlenen mali disiplin kurallarına tabi olmasının¹⁷ yanı sıra, sahip olduğu fonları İslamiyet'in uygun görmediği alanlardan sakınmak konusunda da son derece hassastır.¹⁸ Dolayısıyla, bahsi geçen ilk iki sorun katılım bankalarının aracılığı sayesinde doğrudan çözülebilir. Sistemin işleyebilmesi için ihtiyaç duyulan yaygın hizmet noktası, insan kaynağı, teknik ve mesleki birikim göz önüne alındığında üçüncü sorunun çözümü için de bankacılık altyapısının kullanılması kaçınılmazdır.

İslami finans konusunda devletin proaktif uygulamaları, sektör gelişimine önemli katkı sağlamış olsa da katılım bankacılığının sektör içindeki payı Malezya ve KİK ülkelerine kıyasla Türkiye'de oldukça düşüktür.¹⁹ Bu açıdan bakıldığında, karz-ı hasen uygulamasının yaygınlaşması katılım bankalarının piyasa payını arttırmak için önemli bir imkan olarak değerlendirilebilir. Doğru bir sistem ve yeterli teknik altyapı ile karz-ı hasenin kurumsallaştırılması sağlanabilirse geleneksel bankacılık sektörü dışındaki tüm ekonomik alanlar bundan olumlu etkilenecektir.

İslamiyet'in doğuşu ile yaygınlaşmaya başlayan vakıflar gibi²⁰ Hz. Peygamber'in (sav) karz-ı hasen sünnetinin ihyası için sisteme iyi niyet hakim olmalı, şeffaf yönetim ve güçlü denetim sürekliliği sağlamalıdır. Nitekim maddi bir karşılık beklemezsiniz, sadece hayır murad ederek parasını karz-ı hasen hesaplarına yatırabilecek kimselerin hem Türkiye'de hem de dünyada var olduğu çeşitli uygulamalarda gözlemlenmiştir.²¹ Öyleyse, bu fonlar karz-ı hasen sistemine çekilerek faizsiz ban-

¹⁷ bkz. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu md. 43 vd.

¹⁸ Aktepe, *Sorularla Katılım Bankacılığı*, s. 17-20.

¹⁹ Mehmet Asutay, "Türkiye", *Ulusal ve Küresel İslami Finans Mimarisi: İslam Ülkeleri için Sorunlar ve Muhtemel Çözümler*, çev. Şerif Ahmet Saman, ed. Mücahit Özdemir, Ankara: İSEDAK Koordinasyon Ofisi, 2018, s. 140-141.

²⁰ Murat Çizakça, "İktisat Tarihi Açısından Vakıflar", *Vakıflar Dergisi*, 2019, s. 74, <https://doi.org/10.16971/vakiflar.586069>.

²¹ Özdemir, "Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme", s. 52; Genç, *Türkiye'de Karz-ı Hasen Sandık Uygulamaları*.

kacılığın yaygınlığı arttırılmalıdır. Ayrıca, bu yolla katılım bankalarının bankacılık sistemi içindeki konumları da güçlenecektir.

Önerilen sistemin işleyişini anlamak adına Muhammet F. Canbaz’ın (2019)²² çalışmasında önerilen uygulamaları özetlemek faydalı olacaktır. Canbaz’ın çalışmasında; katılım bankaları bünyesinde hali hazırda bulunan özel cari hesaplar ve katılım hesaplarına ek olarak karz-ı hasen hesabı adında üçüncü bir tür hesabın açılması, bu hesapların toplandığı bir karz-ı hasen havuzu oluşturulması, maddi karşılık beklenmeksizin bu havuzdan borç verilmesi öngörülmüştür. Hem mukriz hem de katılım bankası adına maddi bir menfaat söz konusu olmadığı için sürdürülebilirliği sağlamada ana amil kar güdüsü değil, mukrizlerden sağlanan fonlar yanında, devletin ve STK’ların desteği olarak düşünülmüştür. Lakin, devlet ve STK’lardan beklenen destek sağlanamaz ve karz-ı hasen havuzunda yeterli mali kaynak bulunmazsa ne yapılabilir?

Robertson Gecikmesinin Finansman Kaynağı Olarak Kullanımı

Robertson Gecikmesi, iktisat literatüründe gelirin elde edilmesi ile harcanması arasında geçen süreyi ifade eder. Önerilen sistemle, aylık geliri ve masrafları eşit olan bir aile veya yıllık kazancı ile giderleri eşit olan bir firma, yani, tasarruf oranı sıfır olan iktisadi birimler (firma veya şahıs) de birer fon kaynağı olabilirler. Gelirin elde edildiği dönemi “t”, harcandığı dönemi “t+1” şeklinde ifade edersek gelirin harcanmasına kadar geçen süreyi, yani, “t+1 - t” dönemini, fon sağlanan dönem olarak kabul edebiliriz. Farklı iktisadi birimlerin gelirlerini elde etme ve harcamaları arasında geçen süre bir zincir gibi birbirine eklenebilirse ekonomik olarak anlamlı bir faizsiz finansman dönemi elde edilebilir. Başka bir deyişle, sistem içerisine ne

22 Muhammet Fatih Canbaz, “Yeni Bir Karz-ı Hasen Düşüncesi: Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi”, *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*, ed. Süleyman Kaya, Mücahit Özdemir & Abdullah Talha Genç, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019, s. 231-232.

kadar çok ekonomik birim dahil olursa elde edilecek finansman kaynağı da o kadar büyüyecektir.

Önerilen karz-ı hasen sisteminde, yasal mevzuatta karz-ı hasen hesaplarının tanımlanması ve böylece, katılım bankaları bünyesinde açılan karz-ı hasen hesaplarında toplanan fonların tümünün tek karz-ı hasen havuzunda birikmesi öngörülmektedir. Karz-ı hasen fonlarının tek havuzda toplanması, fonların sistem içinde kalmaları için gerekli olan teknik altyapının kurulması bakımından gereklidir. Zira, ticari işlemlerde alıcı ve satıcı karz-ı hasen hesabı bulunan birimlerse (firma veya şahıs) ödemelerin ve transferlerin elektronik olarak bir karz-ı hasen hesabından diğerine yapılması, havuzdan dışarı kaynak sızmasını sağlayacaktır. Böylece, karz-ı hasen havuzundaki fonlarda herhangi bir net eksilme olmayacak, bir hesaptan çıkış yapan karz-ı hasen fonu diğer bir ekonomik birime ait olan karz-ı hasen hesabına aynı anda giriş yapmış olacaktır. Katılım bankalarının kasa hesaplarından nakit para çıkışı olmadığı için, mali disiplin kuralları bakımından bankaları zorlayacak bir durum oluşmayacaktır.

Katılım bankaları bünyesinde toplanacak karz-ı hasen fonları için kar payı ödemesi yapılmayacağından, maliyet unsuru sadece sürecin yönetilmesiyle ilgili işlemlerin maliyetidir. Geleneksel bankacılık sisteminin mevduat toplayabilmek için katlanmak zorunda olduğu faiz gideri, katılım bankalarının uygulayacakları karz-ı hasen sisteminde söz konusu olmadığı için de sürecin maliyeti geleneksel bankacılık sisteminden daha düşük olacaktır. Dolayısıyla, bankadan mustakriz sıfatıyla borç isteyecek firma veya şahıslar, kullanacakları fonlara karşılık vade farkı değil, işlem ücreti ödeyecekler, geleneksel bankacılık sisteminden çok daha uygun koşullarla borçlanabileceklerdir. Öte yandan, ödenmesi öngörülen işlem masrafından, katılım bankası örneğinin, sosyal sorumluluk kapsamında vazgeçebilir veya çeşitli faydaları dikkate alarak bu bedelin ödenmesini devlet üstlenebilir.

Sistemin işlemlerini sağlayacak temel güç, faizden kaç-

nan Müslümanların tokgözlülüğü ve yardımseverliğinin katılım bankalarının kurumsal ve teknik altyapısıyla desteklenmesi olacaktır. Herhangi bir nemalanma beklentisi olmaksızın birikimlerini karz-ı hasen hesabı şeklinde tutan Müslümanlar, birikimlerinin faizsiz olarak başkalarına borç verilmesine rıza göstermiş olurlar ve bu yolla manevi haz elde eder, sevap umarlar. Günlük harcamaların yapılması için vadesiz hesaplarda tutulan cuzi miktarlardaki paralar bile bu yöntemle önemli bir finansman kaynağına dönüşmüş olur; çünkü, çok sayıda ekonomik birimin (firma veya şahıs) sahip olduğu küçük maddi kaynaklar tek hesapta toplanır ve karz-ı hasen şeklinde borç verilir.

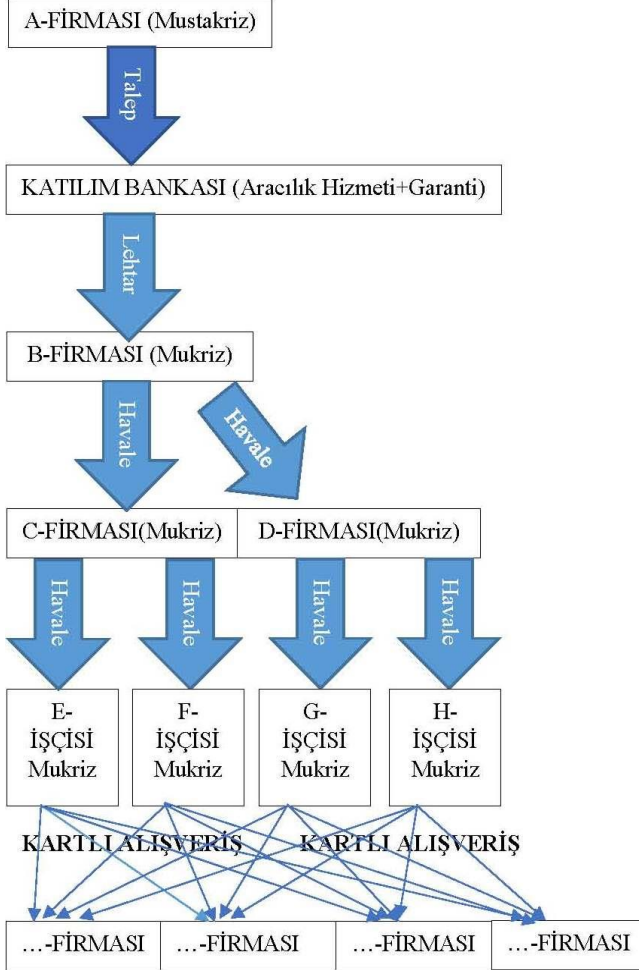
Bu sistemde, tüm katılım bankalarının bir sistemin parçaları olarak birbirine bağlanması öngörülmüştür. İşlemlerin katılım bankaları bünyesinde kurulacak ortak bir karz-ı hasen sistemi üzerinde sonsuz bir ekonomik döngü şeklinde akıyor olması, katılım bankalarının piyasa payını da aynı ölçüde arttıracaktır.

A firmasının karz-ı hasen sistemini kullanarak borçlandığı durumun şekille izahı aşağıdadır. B firmasına borcunu ödemek için katılım bankasına başvuran A firması, karz-ı hasen şeklinde borç almak ister. Karz-ı hasen havuzunda yeterli fonun bulunmamasına rağmen katılım bankası kaydı para oluşturarak A firmasını borçlandırır. Katılım bankası, A firması adına eksi bakiyeli karz-ı hasen hesabı açar; B firması lehine artı bakiyeli karz-ı hasen hesabı oluşturur. B firması mukriz, A firması mustakriz durumundadır. B firması isterse karz-ı hasen hesabındaki parayı nakde çevirebilir. Bu durumda, B firması mukriz sıfatını kaybeder, A firmasının eksi bakiyeli karz-ı hasen hesabı, katılım bankası tarafından finanse edilir ve vade farkı işletilmeye başlanır. Bu durumda, A firması, işlem ücretine ek olarak vade farkı ödemek durumunda kalır ve borçlanma maliyetleri, piyasa koşullarına denk seviyelere gelir.

B firmasının C ve D firmalarına borçlu olması ve karz-ı hasen hesabındaki parasını nakde çevirmeden borçlu olduğu firmalara transfer etmesi halinde, artık, C ve D firmaları mukriz

sıfatındadır. Bu firmaların işçi maaşlarını karz-ı hasen hesabındaki paralar ile ödediğini; işçilerin de maaşlarını, karz-ı hasen sistemine dâhil firmalardan katılım bankasının kartı ile alışveriş yaparak harcadığını varsayalım. Görüldüğü gibi karz-ı hasen hesabının dolaşımında kalması, A firmasının vade farkı ödemeksizin borçlanmasının yeter şartıdır. Bu şart da kişilerin sistemi kabullenmesine ve teknik altyapının işlemleri sürdürmeye imkân verecek kadar genişletilmesine bağlıdır. Bu şartlar sağlanırsa firmalar ve şahıslar vade farkı ödemeksizin borçlanabileceklerdir.

Şekil: Karz-ı Hasen Sisteminin İşleyişi

Bu sistemin muhtemel faydaları şu şekilde sıralanabilir: Maliyet avantajı üstünlüğü bulunduğu için uzun dönemde faizli sistemi asgari seviyelere indirebilecek potansiyele sahiptir. Karz-ı hasen uygulamasını ihya ederek bir sünnet canlandırılacak, sisteme dâhil olan herkes bunun ecirini umabilecektir. Umulan ecir tasarruf oranlarını yükseltebilecek, toplam tasarruflar artacaktır. Bu sistemden faydalanan kişi veya kurumların, sistemin içinde kalarak sisteme destek olanlara teşekkürleri, farklı platformlardan geniş kitlelere duyurulabilirse normal şartlarda katılım bankalarıyla çalışmayan kişiler de manevi tatmin için sisteme dâhil olmak isteyecektir. Finansman maliyetlerini aşağı çekerek yatırımı ve ekonominin canlanmasını teşvik edecektir. Piyasada vadeli çeklerle işletilmeye çalışılan vadeli ticareti daha güvenilir ve daha disiplinli bir şekle sokacaktır. Sistem, karz-ı hasen sevabı almak isteyen kişileri, nakit ile değil banka kartı ile işlem yapmaya yönlendirecek, sonuçta, daha kayıtlı bir ekonomi oluşacaktır. Kayıtlı ekonomi sayesinde vergi tahsilatı artacak, vergi kaçırانların tespiti kolaylaşacaktır. Vergi ile ilgili süreçleri kolaylaştıran bu sistem, devlet tarafından vergi indirimleri ve benzeri çeşitli mekanizmalarla desteklenebilecektir.

Öngörülen Zorluklar

Bu sisteme ilişkin muhtemel zorluklar; teknik, kabullenme ve diğer zorluklar şeklinde üç kategoride incelenebilir. Karz-ı hasen fonlarının elektronik olarak transfer edilebilmesi, kartlı alışverişlerle hesaptan hesaba aktarımının sağlanabilmesi ve bu işlemlerin azami ölçüde basit ve yaygın şekilde yapılabilmesi için önemli bir teknik altyapı gerekmektedir. Ayrıca, karz-ı hasen hesabından sağlanan ucuz fonların dolaylı yollarla yurtdışına çıkışının engellenmesi gibi hususlar sistemin teknik zorluklarıdır.

Kabullenme zorlukları, katılım bankalarının ve bu sistemin içinde yer alması öngörülen firma ve şahısların sistemi benimsemesine ilişkin zorluklardır. Katılım bankaları, karlarının düşeceği endişesiyle bu mekanizmaya başlangıçta sıcak

bakmayabilirler; ancak, uzun dönemde bu sistem katılım bankaları için de çok karlı olacaktır. Bu sistem yaygınlaştıkça katılım bankalarının piyasa payı artacak, pastadan daha büyük pay alacaklardır. Ek olarak, ekonominin tamamı üzerinde olumlu etkisi olacağı için pastayı büyütecektir. Her yenilik tepkiyle karşılaşır; fakat kullanıldıkça ve olumlu etkileri görüldükçe firma ve şahıslar tarafından da kabullenilecektir. Halkın sistemi desteklemesi için uygulamanın iyi anlatılması ve oluşabilecek çeşitli suiistimallerden titizlikle korunması hayati derecede önemlidir.

Diğer zorluklar, özellikle sistemin kötü niyetli uygulamalardan ve suiistimallerden korunmasına ilişkindir. Finansman maliyetlerinin aşağı çekilmesi ahlaki tehlike (moral hazard) olarak bilinen ve aşırı riskli yatırımlara kaynak aktarılması şeklinde ortaya çıkabilen sıkıntının güçlenmesine sebep olabilecektir. Çeşitli suiistimallere karşı sistem etkin şekilde denetlenmelidir. Örneğin, faizsiz ve düşük işlem maliyetleri ile ihtiyacı olmadığı halde sistemden para alacak firma veya şahıslar, bu paraları daha yüksek getiri sağlayan faizli enstrümanlara veya başka finansal yatırım araçlarına yatırmayı deneyebilirler. Ayrıca, bu sisteme mukriz sıfatıyla paralarını koyacak kişilerin güvenlerinin kazanılması ve bu güvenin sürekliliğinin teminatı için özellikle denetim sisteminin iyi işlemesi ve fonların hangi alanlara tahsis edildiğinin şeffaf şekilde beyan edilmesi gerekir.

Sonuç ve Öneriler

Katılım bankacılığı, inanç hassasiyeti olan müşterilerini faiz sistemi içerisine dâhil etmeksizin geleneksel bankaların sunduğu hizmetlerin neredeyse tümünü farklı yöntemlerle sunabilme noktasında çok önemli bir vazife icra etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, geleneksel bankacılık sistemine mesafeli duran atıl fonlar, katılım bankacılığı sayesinde, alternatif finans kanalları aracılığıyla piyasaya girebilmekte; bu ise bir yandan finans sektörüne derinlik kazandırmakta, diğer yandan da eko-

nomik aktivitelerin artmasına neden olmaktadır.²³ Bu kazanımlar bağlamında katılım bankacılığına hem güvenilir hem de yeni enstrümanların eklenmesi önem arz etmektedir.

İslam medeniyeti vakıf sistemi sayesinde önemli ekonomik ve sosyal faydalar elde etmiştir. Benzer şekilde, karz-ı hasenin kurumsallaşması sayesinde de çeşitli avantajlar kazanılabilir; zira karz-ı hasen sadakadan daha hayırlıdır.²⁴ Ayrıca, karz-ı hasen uygulamasının yaygınlaşması, İslami iktisat literatüründe faizsiz bir sistem kurma yönündeki çalışmalara önemli bir pratik zenginlik katabilir. Eğer sistem başarıyla icra edilebilirse yatırım maliyetlerinin aşağı çekilmesi ve diğer olumlu etkileri sayesinde hızlı bir ekonomik büyüme ve kalkınma umulabilir.

Türkiye’de devlet bütçesinde faiz ödemelerinin ağırlığı dikkate alındığında, karz-ı hasen hesaplarında toplanan fonların tahsisinde devlet önceliklendirilebilir. Böylece, orta ve uzun vadede devlet tüm faiz ödemelerinden kurtulabilir, kamu hizmetlerinin sağlanmasına daha çok kaynak aktarılabilir. Devlet borçlarının sıfırlanması yönünde bir irade ortaya konabilirse uzun vadede daha etkin çalışan, borçsuz bir devlet mekanizması sağlanabilir; dolayısıyla, toplumun tümünü kapsayan bir ekonomik fayda elde edilebilir. Tabii olarak devletin fon kullanımında dışlama etkisi, özel kesimin fon kullanımında da ahlaki tehlike (moral hazard) olarak bilinen konuların hassasiyetle değerlendirilmesi gerekir.

Ayrıca, karz-ı hasen hesabı sadece TL cinsi varlıklardan değil; döviz çeşitleri, altın, gümüş gibi madenler ve hisse senetleri gibi değişik türdeki varlıklardan fon sağlayabilir. Böylece, enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde, mukrizin zarar görmesi engellenmiş olur. Ancak, bu tür işlemlerin vadeli işlemler

²³ Şerif Canbay & Derya Mercan, “Katılım Bankacılığının Teorik Çerçevesi”, *Düünden Bugüne Ekonomi Yazıları II*, ed. Ayhan Orhan, M. Ridvan İnce & Sedanur Demir, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2019, s. 204.

²⁴ İbn Mace, *Ebvabu's-sadakāt*, s.9; aktaran, Soner Duman, “Karz-ı Hasenin Fıkhi Boyutu”, *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*, ed. Süleyman Kaya, Mücahit Özdemir & Abdullah Talha Genç, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019, s. 12.

piyasası veya foreks benzeri uygulamalara kapı açması ihtimali, bu ihtimalin ekonomik ve fıkhi boyutu ayrı bir tartışma konusudur.

İslami iktisat literatüründe karz-ı hasen konusunda başarılı uygulamalar yaygınlaştıkça karz-ı hasen havuzunun uluslararası bir yapılanmayla tek çatı altında toplanması imkanı söz konusu olabilir. Bu ortak havuz içerisinden geliri daha düşük, haliyle ihtiyaçları daha fazla olan ülkelere daha çok pay ayrılabilir. Maliyetleri yüksek, finansmanı zor; ancak, gerçekleştirildiğinde uzun dönemli ekonomik fayda sağlayan büyük projeler bu sistemle finanse edilebilir. Toplumun her kesiminden sağlanan fonlar, yine toplumun geneline fayda sağlayacak projelerde kullanılabilir. Gelirine oranla daha yüksek oranda karz-ı hasen sistemine katılan bölgelerde yer alan projelere öncelikli olarak kaynak tahsis edilebilir. Bu çalışmada öngörülemeyen daha birçok faydanın sistemin yaygınlaşmasıyla ortaya çıkması ihtimali mali dikkate değerdir.

Kaynaklar

Aktepe, İshak Emin, *Sorularla Katılım Bankacılığı*, İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2013.

Asutay, Mehmet, "Türkiye", *Ulusal ve Küresel İslami Finans Mimarisi*:

İslam Ülkeleri için Sorunlar ve Muhtemel Çözümler, çev. Şerif Ahmet Saman, ed. Mücahit Özdemir, Ankara: İSEDAK Koordinasyon Ofisi, 2018.

Bankacılık Kanunu, 5411 sayılı, 01.11.2005 tarihli kanun.

Canbay, Şerif & Mercan, Derya, "Katılım Bankacılığının Teorik Çerçevesi", *Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları*, ed. Ayhan Orhan, M. Rıdvan İnce & Sedanur Demir, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2019.

Canbaz, Muhammet Fatih, "Yeni Bir Karz-ı Hasen Düşüncesi: Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi", *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*, ed. Süleyman Kaya, Mücahit Özdemir &

Abdullah Talha Genç, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

Çelebi, Osman, “Karz-ı Hasen’in İhyasına Yönelik Bir Öneri: Karz-ı Hasen Finans Vakfı”, *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*, ed. Süleyman Kaya, Mücahit Özdemir & Abdullah Talha Genç, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

Çizakça, Murat, “İktisat Tarihi Açısından Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, 2019, <https://doi.org/10.16971/vakiflar.586069>.

Duman, Soner, “Karz-ı Hasenin Fikhi Boyutu”, *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*, ed. Süleyman Kaya, Mücahit Özdemir & Abdullah Talha Genç, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

Genç, Abdullah Talha, *Türkiye’de Karz-ı Hasen Sandık Uygulamaları: Nitel Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

IDB Group, Islamic Development Bank, The World Bank Group, *Global Report on Islamic Finance 2016: A Catalyst for Shared Prosperity?*, 2016, <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-0926-2>.

Iqbal, Munawar, “An Innovative Scheme for Classifying Literature in Islamic Economics and Finance”, *Journal of King Abdulaziz University-Islamic Economics*, 28 (2), 2015, <https://doi.org/10.4197/Islec.28-2.2>.

Özdemir, Ahmet, “Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (1) 2012.

Özdemir, Mücahit, “Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme”, *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*, ed. Süleyman Kaya, Mücahit Özdemir & Abdullah Talha Genç, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

Sadr, Seyyed Kazem, “Kard Hasan Financing in Islamic Banks”, *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 6 (2), 2014.

TDV, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları / 86-A, 2005.

